

KIS-461 – A-zivout reizhskrivadur

(GE da MME – 14 08 94)

Kas a ran dit en-dro an amrouennoù evit ho Keriadur¹. Evel a welez ne'm eus ket notennaouet an holl. War an holl e'm eus taolet ur sell. Un darn 'm eus lennet aketus, ar re a gredan ez on barrek da reiñ un ali, ac'hoel d'ober un evezhiadenn war o divoud. A-du-rall e'm boa displeget dit ha da Jean-Yves LAGADEC ne oan ket evit kemer perzh en ho labour er-maez eus an diskiblezhioù a anavezan tamm pe damm.

Un evezhiadenn hollek a rin eo war ar brokus e vezit a-fet kedelloù. Herve KERRAIN, hag ivez Yann-Baol AN NOALLEG, o deus tennet an evezh war an diezhomm e vez ul lod bras anezho.

Un eil evezhiadenn a rin (a ve a-walc'h enni danvez kareziñ evit an hini gentañ !). Un dornadig kempennadurioù a zegasit d'ar skrivadur. Ar gudenn n'eo ket gouzout ha soliet int pe get. Marteze n'eus ket kalz gerioù na ve ket kavet daou pe dri doare d'o skrivañ ken soliet ha ken soliet e mod pe vod — war istor ar yezh, war ar boaz er c'horn-mañ-korn, war dizoloadennoù ar yezhoniour-mañ-yezhoniour... Ar gudenn eo dañjer ar mesk a sav diwar ar c'hempennadurioù o-unan. Mesk e-touez ar vrezhonegerion a vremañ a nac'ho darn anezho o degemer pe a zegemero ul lod pe lod, disheñvel evit pep hini. Mesk ivez evit brezhonegerion an dazont, rak piv a viro ouzh ar remziadoù war ho lerc'h a gemer skouer diwarnoc'h hag a zegas bep a zornadig kempennadurioù, oc'h ober d'ar mesk kreskiñ hervez ur grommenn argemmvac'hel ?

Distreiñ a ri an dorzh d'ar gêr oc'h arbenniñ eo hon remziad ni, tud SADED, a vould'has erv ar c'hempennadurioù ! Hon pegement a bakjomp ivez, evel a ouzout, gant Roparz HEMON ha furoc'h e voemp da c'houde. Ha me hiziv o c'hoari roll Roparz HEMON en ho keñver !...

¹ *Geriadur brezhoneg* An Here , deuet e goulou e 1995.

E nep doare ned eo va mennoz(h)¹ mont da vrezeliañ ouzh ar furmoù a vennit arverañ. En o zouez ez eus lod hor boa degemeret e grez SADED hag en doa Roparz HEMON asantet dezho, evel *henn* (pouezus evit ar yezhadur hag ar preder dre an deveradoù *hennad*, *hennadiñ*, h.a.) ; re all a voe degaset gant Roparz HEMON e-unan, evel *da'm*, *ne'm*, *na'm*, *ned*, *nad* (an daou-mañ diwezhañ war hon goulenn mar 'm eus soñj mat) ; nac'het hor boa lemel an *-h* anreizhistorek eus *diwezh* — en unan eus e romantoù e skrive eñ ingal : *diwez* — dre an abeg ma raemp a-du-rall gant *divez-* e deveradoù evel *divezel*, *divezek*, *divezouriezh*, o tedalvout reolenn an dreuzvegenn en trestummadur a raemp. War un niver poentoù all e kiljomp. Bewech avat ma talc'hemp d'ur c'hempennadur e oa, a gredan, e sell d'un diforc'hekadur hag ur pinvidikadur eus ar yezh evel benveg eztaoliñ ha devezout. Da skouer, ma n'hon eus ket dilezet ar skrivad *gwech*, e voe en amboaz un trestummadur : pa raemp gant *gwezh* g. hag e zeveadoù : *gwezhañ*, *gwezhiadur*, h.a. En eneb, hogen war un amboaz nes, hon eus dilezet *e-biou* dre ma stagemp da adarverañ ar rakger *hep-* a gaver e-barzh *hebiou*. Heñvel dra, o vezañ ma stagemp da zeveañ a-getep diwar *hun* ha *bre*, e rankemp ober gant ar skrivad *hunvre*.

E-touez ho kempennadurioù ez eus un nebeut na intentan ket fraezh ar perag anezho — da vihanañ mar o barnan diouzh an amkan diforc'hekaat ha pinvidikaat : *delc'her*, *teuler*, *moullañ*, *gwelet*, *sellet*, h.a. Betek gouzout e welan en o dibab un distro da stummoù bet dilezet gant diazezerion ar yezh lennegel hag e nep doare un damant da binvidikaat ar yezh bremañ (da goll diforc'hegezh ne lavarant ket : o follennata hoc'h amprouennoù, er mellad *gwerenn-greskiñ* e'm eus ranket poellata evit gouzout hag ar ger *ensellet* oa un adanor pe ur pennanor). Anat eo ned in ket d'ober reuz d'ar re a ray gant ar skrivadoù-se, met evidon e chomint stummoù ha ne rin ket ganto, evel ma ne'm eus nepred graet gant ar stummoù *anezhe*, *dezhe* — nag o rebechet da'm c'henlabourerion o arvere. Ent dibarek, evit a sell *moul(l)añ*, e'm eus un abeg ouzhpenn da zerc'hel d'ar skrivad *moullañ* : bepred dre reolenn an dreuzvegenn e-ser trestummañ, pa ran gant *mollad* er Stlenneg hag e diskiblezhioù all. Ur poent diwezhañ : perak, goude dibab *en* raganv e-lec'h *hen* evel m'en erbede Roparz HEMON, forc'hiñ dioutañ o virout *(h)el*, *(h)er* bet distaolet gantañ ?

¹ Ar ger-mañ a zeu da skoueraat ar pezh emañ o paouez lavarout : ar skrivad *mennozh* a voemp ni e derou *Preder* an haderion anezhañ ; an had a zeue dimp eus Maodez GLANNDOUR : en e zanvez *Geriaoueg a Brederouriezh* diembann e pouez war vezañs an *-nn-* hag e lak *-h* hep lavarout perak. Dalc'het hon eus an *-nn-* dre ma kerentie ar ger da *mennout* (muioc'h enta en un diarsell prederel eget dre abegoù istorel daoust ma ne vank ket ar re-mañ) ha dilezet an *-h-* na oa evitañ kanteizh na prederel nag istorel.

(GP da GE – 18 08 94)

Meur a dra vije da lavaret a-zivout da lizher 14 08 da MME. Ar pep diaesañ voe dalbezh gouzout petra azasaat ha petra miret evel m'edoas ag ar pezh oa bet legadet dimp gant ar walarneion. Anat eo e kemm pep yezh a remziad da remziad ; gwir eo evit he emdro natur, met ken gwir all evit he emdro gultur. Ar sizhun ziwezhañ ez adlennen, n'onn ket perak ken, studienn Abeozen, *En ur lenn Barzhaz Breizh* ha me souezhet o kejañ gant troiennoù aE na zoujfemp ket ober gante hiniv, ken plouk ma hañvalont dimp, ha i sellet da'n ampoent se — ur “pemp bloaz warn-ugent” zo hepken — evel ur yezh “ uhel ” ha chimik ur vezh...

Biskoazh ne'm eus soñjet an disterañ e c'hallje Pitidiko na GIB¹ zoken bezañ skoueriaouegi *ne varietur*, anat eo, mes ar gudenn zo dres pe betek lec'h e c'hellomp monet. Evidon me, o vezañ n'embannan tra ha ma chom ma skrivañ brezhonek evit un naogont dre gant eskemmoù lizheroù genet, ned on ket gwall chalet oc'h arverañ *ad usum Doctoris Angelici* bommoù, furmoù pe stummoù distag diouzh re ar *communis opinio* : me zo krennvrezhoneger gwenedour a vihanik ha mat pell zo !

Disheñvel eo ar gudenn pa saver ur geriadur evel heni An Here a c'hell talvezout, neket evit skoazellañ ar vrezhonegerion a vremen hepken hogen ar re da zont dre m'em eilskriv an eil re ouzh ar re all holl saverion c'heriadurioù. Aman e komprenan gwell da savboent. Da skouer, e ran gant *diougel* + e-lec'h *diogel*, neket dre ma kaver ar furm gentañ e krBr. (e-kichen *diogel* a-durall, GIB² 523), hogen war lerc'h bezañ studiet *d"#- + *u9o-, arveradus e meur a nevezc'her all, hogen dre gasoni ivez ouzh ar voñbarded a (ad)savas ar ger rag-eeun diwar ar Kb. evel ma rejont evit *awen*, &a... Hogen ur gudennig n'eo ken, hep pouez gwirion war sol ar yezh ha ne vijen feuket tamm ebet gant ma vije miret *diogel* zo deuet an dud boas outañ. Disheñvel eo *henn*, en rak kudennoù yezhadurel a sav aman ken evit an neuziadoniezh, ken evit an ereadoniezh, ouzhpenn bezañ disol ar stummoù ‘*hen*’.

Heñveldra, ur fals kudenn eo *diouto* ~ *dioute* ; da gentañ dre ma'z eo aotreet *expressis uerbis* a-c'houde 1941 an eil stumm hag egile (“trefurmoù” int, “kenstummoù” avat !) : hBr. *cantdo* = *ganto* ha *isou* = *ize ; hogen krBr. -e dalbezh

¹ “Pitidiko” zo an anv kennevin roet d'ar steudad geriadurioù brezhonek-gallek ha gallek-brezhonek a embannas Roparz HEMON e-doug ouzhpenn un hanterkantved ; GIB, skoueriekaet GIBR. e *Roll daveennoù An Here, zo Geriadur istorel ar brezhoneg* a zeraouas dont e goulou e 1958 hag a echuas e embannadur kentañ e 1979, bloaz goude marv an aozer.

evel W. Da bep heni e choaz enta ha mar grez gant *-o* [re a /e/ e Br. ?!] e ran gant *-e* hep ma cheñchfe tra en afer.

Eveldout avat, ne welan ket mat an abegoù o deus i degaset da arverañ stummoù evel *delc'her*. Daoust ma plijent kalz da Le Gléau, n'eus anezhe met stummoù damheñvelek savet nevez a-walc'h e Bro Leon ha nad int ket gwall anavetoc'h eget *derc'hel* (diwar hevelebiezh ivez diouzh krBr. *delc'hell*). Ar stumm W. *dalc'hiñ* zo un damheñveliezh all, ned eo ket gwazh eget, lakaomp, *ezaoliñ* evit *ezteurel* pe *ezteuler* ! A nebeut a bouez eo kement se, hogen ne gomprenan ket perak e fellfe da dud An Here berziñ ar stummoù degemeret gant Hemon war-lerc'h Vallée, &a.

Grevusoc'h eo o soñj a-zivout displegañ *gallout* war ar bennrann *gall*-hepmuiken : ur gudenn a lentegezh hag a leziregezh ned eo ken : ra sellfent, m'o deus goar, ouzh GIB² 918-922, ma kavfent ar stummoù erbedet gant Hemon, diwar abegoù “reizhistorel”, gwir eo ; anat eo ez eo bet techet a viskoazh ar brezhoneg da eeunaat, evel pep yezh trevadennel (s.o. amerikaneg ha saozneg evel afrikaneg ha nederlandeg), p'en keñverier ouzh ar c'hrenngembraeg, hogen, pa chom amvev, da'n nebeutañ, arlivioù gwirion, kenkoulz o erbediñ rak aon da fontoñ er bed louet... (A-ratozh e ran aman gant *fontoñ* na neket *fontañ*, sl. LAVA-05 13-14 ha DBK 103 !)

Barbarekadurioù ned eo ken **aven*, **daven*, diazezet moarvat war ar gredenn (faos pe amwir, dibrouet forzh penaos) e vijent kar da Kb. *danfon*, a reas atav *danfonaf* ha biskoazh **danfo/eaf*. Evit *kraoñenn*, ned eo ket gwell eget *kraonenn* pa ve *kraouenn* ar stumm nemetañ da adsevel ma vije ret (evel man e skrive atav Abeozen hag unan eus e gentelioù kentañ roet din e prizon Jacques Cartier oa ! Nemet ez oa eñ techet da ober gant *kraouienn* ; sl. GIB 1860).

Ur skouer all a-enep d'ur yezh re “zink” ha hep “stummoù aotreet” : morse ne ran — na te evit a onn — gant *alan*, *balan*, *kar*, *perpet*, hogen re zon int sanket er parlañchoù ha skridoù evit bezañ dianavet krenn e-kichen ar stummoù all a anvomp “reishoc'h” *anal*, *banal*, *rak*, *bepred*... Daoust petra bennak ned afen ket betek o erbediñ !

(MME da GE – 19 08 94)

1. Evit a sell ar c'hedelloù ez eo re wir ez eus re anezho. N'hon eus ket bet amzer siwazh, da lakaat ar gudenn war an daol ha da sellet outi en un doare sirius. Sed

hon eus divizet heuliañ R. Hemon evit an embannadur-mañ eus ar geriadur ha gortoz an eil embannadur azveret ha kresket evit adsellet ouzh ar gudenn.

2. Ar c'hemmadurioù skritur a lakaomp da dalvezout er geriadur a vez graet ganto el lodenn vrasañ eus an embannadurioù peurunvan (e geriadur bihan Mouladurioù Hor Yezh o c'haver ivez), gant-se ne reomp nemet heuliañ an implij ; ar re a oa bet degaset gant SADED hon eus degemeret ivez hag a vez graet ganto er braz eus ar skridoù brezhonek a embanner bremañ.

(GE da MME – 22 08 94)

[En ur gas dezhañ lizher GP da GE – 18 08 94] Setu ur son kloc'h all, digant GP a'm boa kaset dezhañ danvez hon eskemm diwezhañ a-zivout ho kempennadurioù skritur. Te oar e vez a-viskoazh tennderioù etrezañ ha me a-zivout stabilder furmoù ar yezh, eñ diouzh e savboent yezhoniour prest da gemmañ furm bep ma tizolo devoudoù istorel nevez, me o tifenn feuls (bremañ da vihanañ) an diazezoù (tidek met ampleget strizh o digemmed gant an damant d'ar badelezh).

Kleñved bugeliezh ar brezhoneg eo an emglozañ war breder ar furmoù — moarvat n'eus ket tu da dremen hebiou d'ar bazenn-se. Met petra soñjal eus ur sevenadur a c'hoarvez e genderc'hadoù a c'heriadurioù, gramadegoù, studioù yezhoniezh evit 90 % ? Kent pell, e'm eus spi, e tiraezimp ar bazenn da heul ma vo estreget labour yezhoniell — estreget ivez ar c'henderc'hadoù ezyezhoniell a vremañ, rak an 10 % a ra ar peb all zo warno merk ar vrasañ tavantegezh e pep keñver...

(GE da MME – 23 08 94)

Evit a sell ar c'hempennadurioù skrivadur e talc'han da soñjal ez int kerseüs dre an abegoù a'm eus displeget c'hoazh. Evel lavaret ivez, ne ran ket anezho un afer a Stad. Div hetadenn hepken eus va ferzh : na ve ket kemeret digarez anezho evit ober reoù all ; na ve ket lakaet redi d'o arverañ (na tremenet da faziek ar stummoù gwalarnek).

(MME da GE – 23 08 94)

Da heul ho lizher diwezhañ ha hini Goulven e roan deoc'h da c'houzout ez omp distroet war un nebeud dibaboù :

- « alkol- » a zistro d'e stumm « alkool- »
- « aven » ha « daven » a zistro d'o stumm « daveiñ » hag « aveiñ »

• « kraoñenn » ha « traoñienn » a chomo evel-se avat, dre ma'z eo evel-se o c'haver er geriadurioù hag e gaou eo en o c'haver gant -n- er skridoù rak, neblec'h ha nepred, din da c'houzout ac'hoel, ne voe distaget ar gerioù-se gant un -n- kreiz. Re wir eo avat e tlejent bezañ skrivet o-daou « kraouenn » ha « traouienn », evel ma lavar GP.

« daveiñ » hag « aveiñ », a grede din, a oa stummoù gwenedek degemeret evel-se er genyezh hep teuler evezh, un tamm evel ma kaver gerioù evel « ivarc'h » (divc'harzh) ha « duac'h » (doazh). Sellout a raen oute evel verboù heñvel ouzh « eren, kantren, ... », zo o fennrann en « -e » hag o stumm leun en « -en ».

Ar stummoù « delc'her... » a reomp ganto ne zistroadont ket ar stummoù boas « derc'hel... », ar re-se a vo lakaet ganimp da « adpenngerioù ».